

ILK O‘SPIRINLIK DAVRINING PSIXIK XUSUSIYATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti, Kimyo ta’lim yo’nalishi 1-bosqich talabalari

Qo‘narova Xayitgul

Mo‘minova Durдона

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘spirinlik davrining xususiyatlari shakllanishi to‘g‘risidagi ma‘lumotlar bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: O‘spirinlik, psixik, intellektual, emotsional rivojlanish, muhabbat, hissiyot, kasb, yo‘nalgnlik, kamolot, fiziologik, biologik, psixologik, ijtimoiy chegara.

Ilk o‘spirinlik davrining psixik xususiyatlari-- Ilk o‘spirinlik davri «kamolot bo‘*sag‘asi*” deb ta’riflanadi. Bu kamolot bosqichi fiziologik, psixologik va ijtimoiy chegaralarni o‘z ichiga oladi. Psixologiya fani o‘spirinlik muammosini kompleks o‘rganishni da’vat etadi.

Bu juda qiyin masala, chunki psixofiziologik taraqqiyot sur’ati bilan uning bosqichlari ijtimoiy etilish muddati bilan hamma vaqt ham to‘g‘ri kelavermaydi. *Akseleratsiya* natijasida bugungi ilk o‘spirinlarning taraqqiyoti avvalgi avlodlarga nisbatan o‘rtacha ikki-uch yil avval etilmoqda. Fiziologlar bu jarayonni 2-darajali jinsiy belgilarning paydo bo‘lishiga qarab, 3-ta bosqichga ajratadilar:

Akseleratsiya munosabati bilan o‘spirinlik Yoshining chegarasi endi 15-16 dan 18 Yoshgacha bo‘lmoqda. Demak, o‘spirinlik ham oldin boshlanadi. Lekin, bu taraqqiyot davrining qonkret mazmuni birinchi navbatda ijtimoiy sharoitlar bilan belgilanadi. Yoshlarning jamiyatda tutgan o‘rni, ularning mavqei, ular egallaydigan bilimlarning hajmi va bir qator boshqa faktorlar ijtimoiy sharoitlarga bog‘liqdir.

Ilk o‘spirinlik Yoshidagi bolalar bu 15 Yoshdan 17-18 Yoshgacha bo‘lgan akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o‘quvchilaridir. O‘spirinlik – bu odamning fuqaro sifatida shakllanishi, uning ijtimoiy jihatdan etilishi, o‘z taqdirini o‘zi hal qilishi, ijtimoiy hayotga faol ishtirok etishi davri, fuqaro va vatanparvarning ma’naviy sifatleri tarkib topadigan davrdir. Faol ijtimoiy hayot, o‘qishning yangi xarakteri (mustaqil bilim olish) yigit va qizlarda dunyoqarashning shakllanishiga, ularda mustaqillik va burch hissining tarkib topishiga, bilimning turli sohalarida ularning ijodiy qobiliyatini avj oldirishga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Rus psixologi L.I.Bojovich ilk o‘spirinlik davrida shaxs motivatsion sohasining rivojlanishiga urg‘u beradi: o‘quvchilarning hayotda o‘z o‘rnini va ichki pozitsiyasini aniqlashi, dunyoqarashning shakllanishi va uning bilish faoliyatiga, o‘z-o‘zini anglashga va axloqiy ongga ta’siri nazarda tutiladi.

Ilk o‘spirinlar mustaqil hayot sohasida yaqin istiqbolga ega bo‘lar ekanlar, o‘zlarining hayot yo‘llarini belgilab olishga, bundan buyongi mehnat faoliyatlarining aniq istiqbollarini aniqlab olishga, o‘zlarining kelgusi ixtisoslarini tanlashga intiladilar.

SHu munosabat bilan kasb-hunarga oid qiziqishlar tarkib topadi va yanada barqarorroq bo‘lib qoladi, yigit va qizlar o‘z kelajaklari haqida jiddiyroq o‘ylay boshlaydilar.

Ilk o‘spirinlik davridagi jismoniy rivojlanish ustida to‘xtalib o‘tamiz, bu narsa quyidagi sabablarga ko‘ra muhimdir. Jismoniy rivojlanishning ayrim xususiyatlari ilk o‘spirin shaxsining ayrim sifatleri rivojlanishiga ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatadi va uning bundan keyingi hayot faoliyati sohasidagi imkoniyatlarini bir qadar belgilab beradi. Birinchidan bu

o'rinda kasb tanlash nazarda tutiladi, bu esa ma'lum darajada yigit va qizlarning individual jismoniy tuzilishi xususiyatlariga ham bog'liqdir. Ikkinchidan, jinslarning o'zaro mayli ta'sir ko'rsatadiki, bunda jismoniy rivojlanish xususiyatlari ancha muhim rol o'ynaydi. O'zining jismoniy kuchini va jozibadorligini, sog'lomligi va mukammalligini his etish yigit va qizlarda o'ziga ishonch, dadillik, tetiklik, optimizm va xushchaqchaqlik singari sifatning tarkib topishiga ta'sir ko'rsatadi.

Bo'yning o'sishi o'spirin qizlarda 15-16 Yoshgacha, o'g'il bolalarda 17-18 Yoshgacha davom etadi. Bu Yoshda muskullar kuchi tez o'sadi. Masalan, 18 Yoshli bola muskul kuchi 12 Yoshli bolaga nisbatan 2 baravar ko'p bo'ladi. Jismoniy taraqqiyot, asosan, to'g'ri ovqatlanish rejimiga va jismoniy tarbiya bilan shug'ullanishiga ko'p jihatdan bog'liq. Jinsiy taraqqiyot jihatdan bu Yoshdagi ko'pchilik yigit va qizlar postpubertat (tugallanuvchi) davrda bo'ladi. Bularning jismoniy rivojlanishi katta Yoshdagi odamning jismoniy rivojlanishidan kam fark qiladi. Bo'yning va organizmning notekis o'sishi va rivojlanish davri tugallanadi hamda jismoniy rivojlanishning nisbatan birmuncha tekis davri boshlanadi. O'spirinlik Yoshida jismoniy sifatlar (bo'y, og'irlik) nisbatan barqaror darajaga etgan bo'ladi. Shuningdek, muskul kuchi va ishchanlik qobiliyati sezilarli darajada ortadi.

Ko'krak qafasining hajmi kengayadi, skelet, naychasimon suyaklar qattiqlashadi, to'qimalar va a'zolarning shakllanishi va funksional taraqqiyoti tugallanadi. Odatda bu Yoshda yurak va qon tomirlarning rivojlanishida o'smirlarga xos bo'lgan notekislik endi tekislashadi, qon bosimi baravarlashadi, ichki sekretsiya bezlari bir me'yorda ishlay boshlaydi. Nerv sistemasining va xususan, miya rivojlanishidagi o'zgarishlar ma'lum bo'lib qoladi. Lekin, bu o'zgarishlar miya massasining ortishi hisobiga emas, balki miyaning ichki hujayralari tuzilishining murakkablashuvi hisobiga ro'y beradi.

Katta yarim sharlar qatlamidagi hujayralarning tuzilishi sekin-asta katta Yoshdagi kishi miyasining hujayralariga xos bo'lgan xususiyatlarga ega bo'ladi. Bosh miya po'stining qismlarida assotsiativ to'qimalarning miqdori ko'payadi. Natijada o'qish va mehnat jarayonida katta (yarim sharlar) qatlamining analitik-sintetik faoliyati murakkablashadi. Ba'zan bu Yoshdagi o'quvchilarda nerv qo'zg'aluvchanligining ortishi, nerv sistemasi normal ishlashining buzilishi ko'pincha noto'g'ri yashash rejimining: tungi mashg'ulotlar, to'yib uxlamaslik, toliqish, chekish, noratsional ovqatlanish, zararli odatlar va boshqa ayrim sabablarning natijasida ro'y beradi.

Ilk o'spirinlik Yoshining boshlanishida odatda jinsiy etilish tugallanadi, ikkilamchi jinsiy belgilar rivojlanadi, bu hol yigit va qizlarning tashqi ko'rinishida ham sezilarli o'zgarish hosil qiladi. Jinsiy etilish davrining tugallanishi hali jismoniy etuklikni ham, buning ustiga psixik va ma'naviy etuklikni ham anglatmaydi. Faqat 18 Yoshga borib, nikohdan o'tishga ruxsat beriladigan davrda, shu Yosh uchun minimal darajada zarur bo'lgan jismoniy, ma'naviy, fuqarolik etuklik darajasi boshlanadi. 18

Yoshli yigit va qizlar jamiyat tomonidan katta Yoshli kishilar deb e'tirof etiladi.

Ilk o'spirinlik davrini ikkinchi o'tish davri deb hisoblash mumkin. Agar birinchi o'tish davri ko'proq bolalikka yaqin bo'lsa, ikkinchi o'tish davrida bo'lgan o'spirin ko'proq Yoshlik davriga yaqindir va shu jihatidan o'rganiladi hamda tadqiq etiladi. Ilk o'spirinlik davri, asosan, unda mustaqil hayotning boshlanishi (o'rta maktabni tamomlab, litsey, kollejlarga kirishi) bilan xarakterlanadi. Hayotdagi bu o'zgarishlar ilk o'spirinning shaxsiga, o'z-o'zini anglashiga ta'sir ko'rsatadi. O'smirlardan farqli o'laroq ilk o'spirinlar katta hayotni tasavvur etmaydilar, balki unda ishtirok etadilar.

Ilk o'spirinlarning mustaqilligi ortishi bilan kattalarning unga munosabatlari ham o'zgaradi. Kattalar o'smirlarga ko'proq bola deb qarashlar, ilk o'spirin Yoshdagilarga katta odamdek munosabatda bo'ladi. Ilk o'spirinlar hayotda o'z o'rnini topishga nisbatan intilishi anglangan holatda bo'ladi. U o'z hayotiy rejalarini amalga oshirish uchun harakat qila boshlaydi va ma'lum bir kasbni egallay boshlaydi yoki shu soha bo'yicha akademik litseylarda o'qishini davom ettiradi. O'spirinlar tanlagan sohalari yoki kasblarida juda katta yangiliklar, kashfiyotlar qilgilar keladi, lekin asta-sekinlik bilan yangilik va kashfiyotlar qilish uchun ularda bilim va tajriba etishmayotganligini, buning uchun ko'prok o'qish va o'rganishlari kerakligini anglay boshlaydilar.

Hayot faoliyati kengaygan sari, o'spirinlarda ijtimoiy rollar kengligi faqat miqdor tomondangina kengayib qolmay, balki sifat tomonidan ham o'zgarib boradi. Masalan: 16 Yoshda pasport oladi; 18 Yoshidan faol saylash huquqiga va oila qurish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'spirin jinoiy ishlar uchun javobgar bo'ladi. Ba'zi o'spirinlar bu Yoshdan boshlab ishlay boshlaydilar. Kasb tanlash haqida o'ylay boshlaydilar. Lekin, shunga qaramay o'spirinlarda kattalarga qaramlik xususiyatlari saqlanib qoladi.

O'spirinlar (16-18 Yoshlar) o'zlarining psixologik xususiyatlari bilan boshqa Yosh davrdagi bolalardan keskin farq qiladilar. Jismoniy hamda aqliy jihatdan voyaga etgan, kamolotga erishgan, dunyoqarashi, o'z-o'zini boshqarishi kabi etuk insoniy xususiyatlari tarkib topgan bo'ladi. Ular vazmin, mulohazali bo'ladi, katta Yoshdagilarga hurmat-ehtirom bilan qaraydilar. Ular uzoqni ko'zlaydigan, kelajak uchun qayg'uradigan, ota-onalarining yaqin yordamchisiga aylanadilar. O'quv faoliyati o'spirinning asosiy faoliyati bo'lib qolaveradi, o'qishga nisbatan o'smirlik Yoshiga qaraganda o'spirinlikda bir muncha yuqoriroq bo'ladi. Mustaqil hayotga tayyorgarligini o'z-o'zini anglashi bilan bog'liq motivlar bu davrda etakchi o'rinni egallaydi. Motivlar tizimida jamiyatning to'laqonli a'zosi bo'lishga intilish, insonlarga naf keltirish kabi ijtimoiy motivlar ustunlik qiladi. Bu davrda o'spirinlarning kelgusi hayoti va tanlayotgan kasbiy rejalariga ko'ra fanlarga nisbatan qiziqishlari o'zgaradi. O'spirinning fanlarga hamda shu fan o'qituvchilariga nisbatan munosabati o'zgaradi. O'spirinlik davrida o'ziko'zlagan maqsadlariga erishishga asoslangan motivlar birinchi o'ringa ko'tariladi. O'smirlar o'zlarining o'qishga bo'lgan munosabatlari va ularning o'qish-o'rganishga undovchi sabablarni yaxshi anglaydilar. O'spirinlik Yoshida boshdan kechiriladigan his-tuyg'ularning boyligi, xilma-xilligi bilan, hayotning turli tomonlariga emotsional munosabatda bo'lishi bilan ajralib turadi.

Xorijiy psixologiyada ilk o'spirinlik haqida nazariyalar

Rus psixologi L.S.Vigotskiy 1920 yillardayoq ilk o'spirinlar haqida nazariyalar ko'pligi ta'kidlagan edi. Ilk o'spirinlar haqida 3ta yirik yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchi yo'nalish biogenetik yo'nalish deb ataladi, uning asosida etilishning biologik jarayonlari yotadi. Ikkinchi yo'nalish sotsiogenetik yo'nalish deb ataladi, unda asosiy e'tibor ijtimoiylashuvga qaratiladi. Uchinchi yo'nalish psixogenetik deb atalib, uning asosida psixik jarayonlar va funksiyalarning rivojlanishi yotadi.

Taraqqiyotning **biogenetik nazariyalarida** rivojlanishning biologik determinantlariga asosiy urg'u beriladi. Rivojlanish jarayonining o'zi bosqichlari universal bo'lgan etilish sifatida talqin etiladi. Bu yo'nalishning yorqin namoyondalaridan biri XX asr amerikalik psixologi

S.Xolldir. Uning ta'kidlashicha, rivojlanish psixologiyasining asosiy qonuni biogenetik "rekapitulyasiya qonuni" hisoblanadi, unga ko'ra individual rivojlanish, ontogenez filogenezning asosiy bosqichlarini takrorlaydi. Go'daklik rivojlanishning hayvonot fazalarini takrorlaydi. Bolalik qadimgi odamlarning asosiy mashg'ulotlari ovchilik va baliq ovlash bo'lgan davrga to'g'ri keladi. 8 dan 12 Yoshgacha bo'lgan davr o'smirlikdan oldingi davr deb ataladi, yovvoyilik tugallanib, madaniyatning boshlanishi deb ta'riflaydi. 12-13 Yoshdan 22 - 25 Yoshgacha bo'lgan davrni o'spirinlik deb ataladi, kattalikning boshlanishi, romantizm davri deb ataladi. Bu davrda tashqi va ichki nizolar avj olib, insonda "individuallik hissi" paydo bo'ladi. Holning bu nazariyasi psixologlar tomonidan tanqid qilinadi.

Biogenetik nazariyaning boshqa varianti nemis "konstitutsional psixologiya" vakillari tomonidan ishlab chiqildi. **E.Krechmer va E.Yensh** ba'zi biologik omillar asosida (tana tuzilishi tiplari va boshqalar) shaxs tipologiyalari muammolarini ishlab chiqib, insonning jismoniy tiplari va uning rivojlanish xususiyatlari orasida qandaydir bog'lanish mavjud bo'lsa kerak deb taxmin qiladilar. E.Krechmer barcha insonlarni ikki tomonga joylashtirish mumkin, bir tomonda sikloid (oson qo'g'aluvchan, kayfiyati o'zgaruvchan) ikkinchi tomonda shizoid (kamgap, hissiyotlar i yorqin bo'lmagan) tiplarni joylashtirish mumkin. Krechmerning shogirdi **K.Konradning** ta'kidlashicha, bu tavsiflarni Yosh bosqichlariga ham qo'llasa bo'ladi: O'smirlikdan oldingi davr "sikloid", ilk o'spirinlik esa "shizoid" davrga to'g'ri keladi. SHizoid shaxsning o'spirinligi murakkab va og'ir kechadi, uning hislatlari individual-tipologik xususiyatlar bilan yanada chuqurlashadi. Sikloid shaxs ilk o'spirinlik xavotirlanishlarini engil shaklda boshidan kechiradi, bu Yoshning xususiyatlari uning tipologik xususiyatlari bilan muvozanatlashadi.

Nemis olimi **V.Seller** "Konstitutsiya va rivojlanish" asarida (1952) ta'kidlashicha, psixik va somatik rivojlanish orasidagi bog'lovchi zveno bola tana tuzilishining o'zgarishi va uni anglash hisoblanadi.

Biogenetik yo'nalish namoyondalari olimlar e'tiborini taraqqiyotning psixik va jismoniy o'zaro bog'liqligini o'rganishga qaratdilar. Bu psixofizologiya uchun katta ahamiyatga ega bo'ldi. Psixika taraqqiyotini faqat biologik qonunlar asosida tushunish muvaffaqiyatga erishmadi. Ular taraqqiyotning ijtimoiy omillarining rolini yo'qqa chiqarib, faqat biologik omillarning rolini bo'rttirmoqchi bo'ldilar. SHunday nazariyalardan biri mashhur amerikalik psixolog **A.Gezell** nazariyasidir. U taraqqiyotda biologik omillarga urg'u beradi. Gezellning fikricha, ilk o'spirinlik Yoshi 11 dan 21 Yoshgacha davom etadi, ulardan birinchi besh yil (11dan 16 Yoshgacha) bo'lgan davr juda muhimdir. Uning ta'kidlashicha, o'n yil, oltin davr bo'lib bola muvozanatli, hayotni oson idrok etadi, ota-onasi bilan muomalasi yaxshi, tashqi ko'rinishi haqida qayg'urmaydi. 11 Yoshdan organizmda qayta qurish boshlanadi; bola ta'sirchan bo'lib qoladi, qarshilik ko'rsatish (negativizm), kayfiyatning tez o'zgarishi, tengdoshlari bilan janjallar, ota-onaga qarshi isyon paydo bo'ladi. 12 Yoshda hayotga munosabat ijobiylasha boshlaydi, o'smirning oiladan uzoqlashishi hamda tengdoshlarining ta'siri kuchaya boradi. Bu Yoshdagi asosiy hislatlar: aqllilik, chidamlilik va hazil; o'smir bajonudil tashabbus bilan chiqadi, tashqi ko'rinishi haqida qayg'ura boshlaydi va qarama-qarshi jins vakillariga qiziqishi ortadi. 13 Yoshlilarning asosiy hislatlari – o'smir o'zi bilan o'zi bo'lib, introvertlik hislatlari kuchayadi; o'z-o'zini tanqid qiladi, tanqiddan tez xafa bo'ladi, psixologiya bilan qiziqqa boshlaydi, ota-onaga ham tanqidiy munosabatda bo'la boshlaydi, do'st tanlashi ham o'zgarib boradi, somatik o'zgarishlar kuchayganligi sababli kayfiyatning tez o'zgarishi namoyon bo'ladi. 14 Yoshda introversiya ekstroversiya bilan

almashadi, o'smir muloqatchan, kuch-quvvatga to'la, o'ziga ishonchi ortgan, insonlarga va ular orasidagi farqqa qiziqish ortadi. U o'zini boshqalar bilan solishtirishni, kino va adabiy qahramonlarga o'zini o'xshatib, muhokama qilishni yoqtiradi. Gezelling ta'kidlashicha, 15 Yoshlilarning xususiyatlarini yagona shaklda ifodalash qiyin, chunki individual farqlar ortib boradi. Bu Yoshdagi yangi psixologik tuzilma - mustaqillik ruhining ortishi bo'lib, bunda o'smirning maktab va oilaga munosabati kuchayadi, tashqi nazoratdan qochish o'z-o'zini nazorat qilish va ongli o'z-o'zini tarbiyalash bilan uyg'unlashadi. Bularning barchasi o'smirning salbiy ta'sirlarni idrok qilish va tez xafa bo'lishini orttiradi.

16 Yoshda yana osoyishtalik boshlanadi: isyonchilik xushchaqchaqlikka aylanadi, ichki mustaqillik, hissiy barqarorlik, muloqatchanlik, kelajakka intilish kuchayadi. SHunday qilib, Gezella biogenetik qonsepsiya taraqqiyotning turli jihatlarini, xronologik birlashtirilgan tavsiflashga aylanadi. **Sotsiogenetik nazariyalarda** ilk o'spirinlik xususiyatlari jamiyatning tuzilishidan, ijtimoiylashuv usullaridan, boshqalar bilan o'zaro ta'sir xususiyatlaridan kelib chiqadi. Ilk o'spirinlikni o'rganishda sotsiogenetik yo'nalish ijtimoiy psixologiyaning ta'siri bilan bog'liq. Nemis psixologi **K. Levinning** "maydon nazariyasi" bo'yicha insonning xulqatvori, bir tomondan shaxsning, ikkinchi tomondan uni o'rab turgan muhitning funksiyasidir. Lekin shaxs xususiyatlari va muhit hislatlari o'zaro bog'liq. Bola oiladan, maktabdan tashqarida mavjud bo'la olmaydi, chunki bu ijtimoiy institutlar alohida olingan individlarsiz bo'lishi mumkin emas. Levin shaxsiy va muhit komponentlarining birligi va o'zaro ta'sirini hayotiy yoki psixologik fazo deb ataydi. O'tish davrining muhim jarayonlari sifatida Levin shaxs hayotiy dunyosining, muloqot doirasining kengayishi deb hisoblaydi. Ilk o'spirinning xulq-atvori o'zgaruvchidir. Bolalikdan kattalikka o'tgan o'spirin, to'liq unisiga ham, bunisiga ham kirmaydi. Uning hayotiy dunyosi va ijtimoiy vaziyatdagi bu xususiyati intilish darajasining noaniqligi, ichki qaramaqarshilik, kuchli tortinchoqlik va agressivlik kabi psixikasining holatlarida namoyon bo'ladi. Bunday nizolar qanchalik ko'p bo'lsa, bolalar dunyosi va kattalar dunyosi orasida farq shunchalik ko'p bo'ladi.

Levin qonsepsiyasining yutug'i shundaki, u o'spirinlikni ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida qaraydi, shaxsning psixik taraqqiyotini uning ijtimoiy holatining o'zgarishi bilan bog'laydi.

Ilk o'spirinlik biogenetik va sotsiogenetik yo'nalishlarining umumiy xususiyati shundaki, taraqqiyotning manbaalari va harakatga keltiruvchi kuchlarini ular psixik omillardan tashqarida izlaydilar. Birinchi hoda organizmda ro'y beradigan biologik jarayonlarga urg'u beriladi, ikkinchisida shaxs ishtirok etadigan ijtimoiy jarayonlarga urg'u beriladi.

Psixogenetik yo'nalish har ikkala yo'nalishning ahamiyatini kamaytirmagan holda, psixik jarayonlarning rivojlanishini birinchi o'ringa qo'yadi. Bu yo'nalishni uchga bo'lib o'rganish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS' PEDAGOGICAL ABILITY. *Academia Repository*, 2(11), 46-53.

2. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.21.

4. qizi Ashurova, S. F. (2023). МАКТАБГАЧА YOSHDA GI BOLALARNI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK QO 'LLAB-QUVVATLASHDA PSIXOLOGIK

XIZMATNING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9 SPECIAL), 418-421.

5.qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10 SPECIAL), 32-35.

8.Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O 'SMIRLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.

9. a, S. (2023). SOG 'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO 'G 'RISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

10. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG 'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 369-373.

11. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).

12.Имонова, М. Б. (2023). Важность сестровых отношений в личном развитии. formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences, 2(22), 120-123.

13.Dusmuxeimedova Sh.A., Nishonova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh. K., Alimbaeva Sh.T. "Yosh va pedagogik psixologiya" T. TDPU, 2013 .

14.Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

15.Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

16.Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

17.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99-102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>